

C. Klitgaard: "Blade af Vendsyssels Historie" uddrag om Vendsyssel og Jerslev Herred. Kap. I

Nænsomt "oversat" fra gotisk skrift

Ved Vendsyssel forstår vi (1899) den nordligste del af Jylland, nemlig den landstrækning nord for Limfjorden, der omfatter, Horns, Vennebjerg, Børglum, Dronninglund, Hvetbo og Kjær Herred. I Oldtiden og i begyndelsen af Middelalderen synes man at have kaldt alt landet nord for Limfjorden "Vendle" eller "Vendlesyssel", og navnet på vandfuld herred, der i ældre tid blev skrevet "Vendlefolkhereth", synes at tyde på, at Vendelboernes rige endog strakte sig syd for Limfjorden.

Jylland var i ældre tid inddelt i 13 Sysler, hvoraf de to i Sønderjylland; hvornår denne inddeling har fundet sted, er ikke bekendt, men da "Syssel" betyder et distrikt, som man har fået overdraget myndigheden over, er det sandsynligt, at sysselinddelingen er sket kort efter, at Danmark er blevet samlet til et rige, eller efter at det dog er samlet under nogle få konger.

Mulig har da en del af de småriger, hvoraf Danmark forhen bestod, beholdt deres grænser, således at disse blev Syssegrænser, og ligeledes synes det, som om en del af Syslerne havde navn efter særegne folkestammer, der beboede de forskellige småriger.

De lærde er uenige om, hvoraf navnet "Vendle" har sin oprindelse, men flertallets anskuelse er dog nok denne, at navnet hidrører fra landsdelens beliggenhed, eller med andre ord, fra den omstændighed, at Jylland her ender, og kysten altså drejer omkring. Islændingene kaldte Vendsyssel for Vendilskagi, "Skagi" betyder Forbjerg, (jævnfør: Skagen); heri er mulig atter bekræftelse på den formodning, at sysselnavnet "Vendle" hentyder til landsdelens geografiske forløb.

Syslerne var igen inddelt i Herreder; et Herred betyder et Distrikt, der stiller 120 krigere til ledingsfærd; og denne inddeling er ligeledes ældgammel, ja sandsynligvis endnu ældre end sysselinddelingen.

Herrederne var tidligere, ligesom nu, inddelte i sogne (ordet sogn afledes af "at søge"), hvor gammel denne inddeling er, vides ikke; den har næppe været så konstant som herredsinddelingen, idet landets opdyrkning og skovenes rydning bragte forandringer heri. Oprindeligt søgte beboerne Tingstedet eller Gudehovet. Efter kristendommens indførelse blev kirkerne sogneboernes samlingssted, og sognets udstrækning fik derved sin begrænsning, idet kirkerne i hvert sogn blev anlagt nogenlunde centralt.

Ved sysselinddelingen blev den del af Jylland, der ligger nord for Limfjorden, adskilt i Vendlesyssel og Thysyssel; midt imellem dem lå Hanherrederne, der allerede tidlig udgjorde en egen fordeling og snart hørte henregnedes til Thy, snart til Vendsyssel. I Valdemars Jordebog fra 1231 regnes Hanherred således til Thy, men 1343 synes det at have hørt til Vendsyssel.

Herredsinddelingen i Vendsyssel var i det væsentlige som nu (1899), dog er der et par gange foretaget nogle omlægninger og navneforandringer i Midtvendsyssel. Således hed størstedelen af Dronninglund herred og en del af Børglum Herred indtil 1825 Jerslev Herred; sidstnævnte blev da nedlagt og størsteparten deraf delt mellem Børglum Herred og det nyoprettede Dronninglund Herred. Efter 1231 fandtes et Skovbo Herred, der dog blev nedlagt i det 16. århundrede. Det bestod af Vester Brønderslev, Jerslev, Albæk, Skæve, Tårs, Understed, Voer, Hørby, Volstrup og Torslev sogne. Oprindeligt var det kun et såkaldt Maging for Skovbo Fjerding i Børglum Herred, og det syntes ikke at have haft de fulde rettigheder som herredsting.

Af et tingsvidne af 1501 ses således, at det havde været lov, ret og lovlig sædvane, at hvilken mand, der ville rejse tiltale mod nogen af de Skovbymænd, der plejede at søge skovbothing, måtte stævne dem til Børglum Herredsting og give dem varsel derom ved skovbothing.

I sognenavnet Skjæve har vi uden tvivl en erindring om Skovbo Herred; det kaldtes nemlig omkring år 1600 Skou eller Skeu sogn.

Hjørring var hovedstaden i Vendsyssel. I denne by, der allerede var til før 1000, var Vendelbo Sysselting, der stod over herredstingene, for så vidt sager af mere almen interesse afgjordes der; det nævnes ofte i gamle dokumenter, således 1418 og 1505. I Hjørring var ligeledes i Middelalderen et vigtigt møntsted, og før Reformationen residerede biskoppen over Vendelbo Stift som oftest på den lige uden for byen liggende bispegård, det såkaldte Vistrup. Herom mere siden.

Hvad Vendsyssels udseende i de ældre tider angår, da er kilderne før år 1100 meget sparsomme. De ældste efterretninger, vi har om Danmark, stammer fra græske og romerske skribenter; men da disses kundskaber om de nordlige lande i reglen vare meget ufuldkomne som følge af, at ingen i den gang civiliserede egne havde nøjere Kendskab til det nordlige Europa, får vi ikke meget at vide om vort lands udseende i tiden omkring Kristi fødsel. Nogle forfattere ville mene, at allerede Fønikerne have befaret vore kyster for at opkøbe rav og pelsværk, og en købmand Pytheas, fra den fønikiske koloni Marseille fortæller ganske vist i set skrift, der nu kun kendes i anden hånds brudstykker, hvorledes han omved 300 år f. Kr. sejlede ca. 150 mil nord efter fra den engelske kanal. Han kom til et land, som undertiden var tørt og undertiden overskyldet af havet (ebbe og flod). Han beskriver også landet Thule, hvorved man forstår Norge, om hvilket han fortæller, at klimaet har var råt og fugtigt, og beboerne tog deres kornafgrøde i hus og tærskede det inde, hvilket var ukendt i de sydlige lande. Endvidere bemærker han, at indbyggerne lavede vin af honning. At Pytheas på denne rejse også har gæstet Jylland, synes et par omstændigheder i skriftet at tale for, men beviseligt er det næppe. Fra en noget senere tid have vi imidlertid efterretninger om Jylland, nemlig hos de græske geografer Strabo (levede på Kristi tid) og Ptolemæus (ca. 130 e. Kr.) samt hos de romerske skribenter Mela (50 e. Kr.) og Tacitus (130 e. Kr.)

Af disse giver Ptolemæus den bedste underretning.

Plinius fortæller, at den romerske flåde sejlede omkring Cimbrernes forbjerg, hvorfra man skulle ud over et vidstrakt hav. I en indskrift, som den romerske kejser Augustus, der regerede på Kristi tid, har ladet indhugge på en tempelmur i Angora i Lilleasien, siger han: ”Min flåde sejlede fra Rhinens udløb mod de østlige egne lige til Cimbrernes land, hvorhen aldrig før nogen romer var trængt frem, enten til fods eller vands, Cimbrer, Charuder, og Semmoner og andre af Gernanernes folk i disse lande bad ved sendebud om mit og det romerske folks venskab.”

Såfremt der ved Cimbrernes land forstås Jylland, synes Plinius' efterretning at gå ud på, at romernes flåde havde omsejlet denne halvø. Sandsynligheder er også derfor, skønt andre af Oldtidens skribenter vil vide, at den romerske flåde, aldrig kom nord for Elben, og nogle historikere have derfor ment, at Cimbrernes forbjerg burde søges i det nordlige Bremen fremfor i det nordlige Jylland.

Ptolemæus kalder Jylland ”Chersonesus Cimbrica” (den cimbriske halvø), og hans geografi ledsages af et kort over de nordlige lande. Til grundlag for dette kort må antages romerske observationer, der næppe kunne være foretagne ved anden lejlighed end det oven for nævnte togt til vore kyster. Kortet er naturligvis mangelfuld i detaljerne, men dog af stor interesse.

Ptolemæus' geografi indeholder også gradmålinger til bestemmelse af de forskellige landes beliggenhed og røber derved forfatterens anstrengelser for at gøre arbejdet så nøjagtigt som muligt. I henseende til Vendsyssels historie er ovennævnte skrift af særlig interesse.

Forfatteren siger nemlig: Over for den Cimbriske Halvø ligger tre øer, som man kalder de Alociske. Hvilke, der herved forstås, har der været talt meget og skrevet meget om, men størst tilslutning har den anskuelse vundet, at de Alociske øer har været den del af Jylland, der ligger nord for Limfjorden, og at Ptolemæus kun har regnet Jyllands længde indtil Limfjorden.

At den nordlige del af Jylland har hævet sig meget, og at hævnningen synes at være begyndt i Bronzealderen (før Kr. fødsel) og at være standset forinden Middelalderens begyndelse (800 e. Kr.). At Vendsyssel forhen har bestået af flere øer er derfor højst sandsynligt, i hvert fald ved vi, at havet mange steder har skåret sig langt ind i landet, særlig i Vendsyssels sydlige del, der er lavt liggende.

Således har man fundet havbund under Vildmosen, og flere strækninger i Åby, Jetsmark, Hune, Saltum, Alstrup, V. Hjermitlev, Ingstrup, Thise og Vrensted sogne, har ligeledes en gang været havbund, thi også her findes sandbundslag med skaller af forskellige endnu levende muslingearter. Det skal dog her bemærkes, at man under tørvelaget i Vildmosen har fundet stensatte gravsteder fra århundrederne omkring Kristus, og at mosen eller i hvert tilfælde dele af denne den gang havde haft overfalde; partielle terrænsænkninger må derfor have fundet sted siden den tid, eller også har mosen udbredt sig over omgivelserne ved, at dens afløb er blevet tilstoppede.

Foretager vi en sænkning af en snes fod, ved vi, at der af Vendsyssel og Thy kun bliver tre større og nogle mindre øer tilbage.

Ptolemæus nævner flere af de på den Cimbriske Halvø bosiddende folkestammer, således Charuder og Cimbrer i den nordlige del; ja, allerede Plinius den ældre, der døde 79. e. Kr. siger, at Jylland var beboet af Cimbrer. Antager vi dernæst, at det egentlige Jylland kun regnedes at strække sig til Limfjorden, og at Vendsyssel og Thy på hin tid var øer, de Alociske, genfinder vi Cimbrers og Charuders hjemsted i de to sysler, der ligger nærmest syd for fjorden, nemlig Himmer- og Harsyssel. At romerne særlig har interesseret sig for Cimbrernes hjemsted, er jo let forståeligt, når vi tænker på Cimbrernes og Centonernes skrækindgydende togt mod Rom, hvilket vi senere skal omtale.

Efter denne flygtige omtale af de gamle græske og romerske skribenters anskuelser om vore egne, ville vi se, hvad de ældste nordiske kilder siger om Vendsyssel.

Den ældste beskrivelse er af kannikken Adam fra Bremen, der levede på Svend Æstridsens tid, og som om ved 1070 skrev en bog om Danmarks beliggenhed. Han siger: ”Jyllands bredde er størst ved Ejderen, men derfra trækker det sig lidt efter lidt sammen som en tunge indtil den krog, kaldet Vendila, hvor Jylland ender. Der er den korteste overgang til Norge. Jorden er der ufrugtbar, og al ting synes øde, undtagen de egne, som ligger op til floder, thi jorden er saltagtig og består mest af lave tomme sletter”. Om Jylland i sin helhed siger han, at der er mere øde end i Tyskland, hvor der dog er tyk skov; Jorden er ufrugtbar, og kysterne er usikre på grund af sørøvernes anfald. Landet er derfor kun dyrket på få steder og knap bekvem til menneskelig bolig.

Da Adam forfattede sin beskrivelse på grundlag af andres meddelelser, er der sandsynligvis en del overdrivelser i beretningen om Jyllands øde tilstand; thi vi vide fra anden kilde, at folkemængden på hin tid var ret betydelig; men det er dog utvivlsomt, at de hyppige krige og sørøvernes hærgninger havde været hindrende for landets opdyrkning og vel endog bevirket, at strækninger, der før havde været beboede, atter bleve affolkede. Adam kalder Vendsyssel og Thy øer, men da han ikke altid er så nøjeregnende, er det næppe heraf bevist, at de nævnte landsdele vare adskilte.

Om karakter og skikke taler han ikke meget; dog siger han, at beboerne foretrækker døden frem for straf (trældom, hug) og går i døden uden klage; ligeledes have de stor afsky for gråd og lignende smertensyringer. De ere ikke fredsommelige eller trofaste mod hinanden, men fejde ofte indbyrdes. Også have de måske meget andet, såvel i love som sæder, der strider mod ret og billighed, af hvilket intet synes Adam nyttigt at fortælle, undtagen at de straks sælge "besovede kvindfolk".

Af andre nordiske kilder, der giver oplysninger om Vendsyssel, skulle som de vigtigste nævnes: 1) Den engelske munk Ælnots skrift om Knud den Helliges historie, skrevet omkring år 1120, 2) Svend Agesens Danmarkshistorie fra ca. 1190, 3) Saxos Krønike fra ca. 1200, samt 4) de islandske sagaer, hvoriblandt særlig fremhæves, Knytlinge Saga.

Da disse kilder imidlertid ville blive anførte på senere stadium, skulle vi her foreløbig forbigå dem og kun anføre, at i Hanger – Rolfs Saga siges: ”Vesten for Limfjorden ligger Vendil-skagi: i Jorung er hovedstad”. Islænderne kaldte ofte vort nordvest for vest. Jorung er- som let forstås – byen Hjørring.

Fra Carl Klitgaard:
”Blade af Vendsyssels Historie”

VII.

Folkemængden i det 17. Århundrede

Til sammenligning med nutiden og til bedømmelse af forholdene i det 17. århundredes midte kan det formentlig have sin interesse at se, hvor mange beboere, der omtrentlig var i de forskellige landsogne 1660. Den første talrække er et uddrag af Rentekammerlivets Meddelelser 1877; i tallene er ikke medregnet adelige og gejstlige personer, og for flere sognes vedkommende er de fattige heller ikke medtaget. Ifølge oplysninger, der haves fra 7 sogne, udgjorde de fattige 5% af befolkningen. Tallene giver derfor kun en tilnærmelses rigtig fremstilling af befolkningsforholdene. Folketallet for år 1890 er opgivet af Statistisk Bureau; da herredsinddelingen nu er anderledes end i 1660 er disse tal ikke opsummerede

	1660	1890
Sindal	286	1534
Mosbjerg	234	1092
Tolne	132	696
Elling	336	2110
Tversted	336	1378
Bindslev	348	1396
Uggerby	217	608
Råbjerg	241	1182
Bjergby	324	798
Mygdal	291	939
Tornby	206	834
Horne	163	1053
Asdal	118	698
Astrup	mangler	952

Horns Herred i alt 3332

	1660	1890
Ugilt	232	1582
Hørmested	291	1113
Lendum	275	962
Åsted	365	1338
Skærum	109	485
Gærum	125	626
Flade	368	2534
Vidstrup	109	382
Mårup	62	440
Skallerup	185	684
Vennebjerg	172	793
Jelstrup	285	633
Harritslev	98	362
Sct. Olaj	212	994
Sct. Hans	146	999
Rubjerg	66	475

Vennebjerg Herred i alt 3100

	1660	1890
Furreby	59	1287
Vrejlev	331	2568
Hæstrup	46	538
Rakkeby	173	645
Selvstrup	111	546
Vrå	168	1221
Em	58	350
Karup	81	225
Tårs	276	2833
Torslev	381	2264
Albæk	520	2268
Hørby	200	1325
Voldstrup	206	1667
Skæve	195	1319
Lyngby	94	345
Understed	160	697

Børglum Herred i alt 5219

	1660	1890
Hundslund	1169	6308
Serritslev	172	1130
Voer	336	1848
Vrensted	267	1275
Thise	250	1130
Jerslev	544	2750
Hellum	75	425
Hellevad	448	1260
Ørum	244	773
Stenum	104	421
Tolstrup	170	1210
Hallund	221	875
Ø. Brønderslev	304	1549
V. Brønderslev	165	2202

Jerslev Herred i alt 4269

	1660	1890
Åby	395	2457
Vadum	330	1686
Hvorup	137	835
Sundby	319	982
Horsens	245	1146
Sulsted	204	1219
Hammer	148	912
Hals	204	1952

	1660	1890
Ulsted	351	1205
V. Hassing	292	1611
Ø. Hassing	469	1275
Biersted	mangler	1509
Ajstrup	mangler	1546

Kjær Herred i alt 3074

	1660	1890
Jetsmark	258	2562
Saltum	416	1778
Hune	181	955
Ingstrup	272	1022
Hjermitslev	168	534
Alstrup	92	559
Gjøl	mangler	833

Hvetbo Herred i alt 13874

	1660	1890
Hauerslev	99	826
Vejstrup	151	758
Tranum	125	1528
Svenstrup	mangler	595
Brovst	mangler	2125
Torslev	136	1121
Aggersborg	210	772
Kettrup	139	877
Gøttrup	167	741
Kollerup	190	1005
Skræm	63	421
Lerup	58	326
Hjorddal	90	478
Øland	182	638

Ø. Han Herred i alt 1610

	1660	1890
Arup	125	427
Øsløs	mangler	724
Vesløs	95	391
Tømmerby	295	908
Lild	284	869
Vust	188	367
Thorup	259	668
Klim	232	1035

V. Han Herred i alt 1478

Fraregnet en krig mod Sverige (1675 – 79) der blev ført på svensk grund, forløb det 17. århundredes sidste del ret roligt, og efter at Enevælden var indført (1660), blev der truffet flere betydelige foranstaltninger til Rigets tarv, således udarbejdelsen af en ”Matrikel” (1661) hvorved skattebyrden blev fordelt efter jordens godhed (hartkornsskat), indførelsen af ens mål og vægt over hele riget, udgivelsen af Danske Lov (1698), hvorved retsplejen blev væsentlig forandret, afskaffelse af Lehn, oprettelse af Højesteret m.m.

For Vendsyssels vedkommende må vi nævne, at der den 21. juli 1698 blev etableret regelmæssigt postgang i denne landsdel, efter at en forordning herom var udgået den 25. december 1694; man forhastede sig ikke. 1684 blev de årlige provste- eller landemøder (gejstlige forsamlinger) flyttet fra Hjørring til Aalborg, hvilket meget skadede den førstnævnte by i dens næring og anseelse og 1693 lagde en ulykkelig ildebrand næsten hele denne by i aske. Først sent forvandt Hjørring dette knæk, og endnu 1768 var Hjørrings befolkning kun 148 familier med i alt 490 sjæle over 12 år. Byen bestod af 135 gårde, næsten alle af bindingsværk, klinede og med stråtag.

Af andre smånotitser om Vendsyssel i det 17. århundrede anføres:

Bønderne fra Vendsyssel solgte brænde, tørv og lyng i Aalborg; når fjorden om vinteren var tillagt, kørte de over isen med læssene, men erlagde da en lille afgift af hvert læs til bødlen i Aalborg, nemlig 1 skilling eller et lille stykke ved af hvert læs brænde, 3 tørv af hvert læs tørv og 1 eller 2 knipper lyng, når læsset bestod af dette. Det var en gammel regel, og bedstemanden (bødlen) havde ingen anden indtægt af sin landjurisdiktion, uden for så vidt han benyttedes til forretninger (halshugninger), så fik han betaling efter en fastsat og meget detaljeret takst. For eksempel: for et hoved at afhugge med sværd 10 Risdaler, med øre 8 Risdaler, for en at hænge 10 Risdaler, for at slå arme og ben i stykker på en og derefter lægge ham på stejle 14 Risdaler, for en at partere og lægge på stejle 12 Risdaler, for et brændemærke 4 Risdaler, for en hånd eller finger at afhugge 4 Risdaler, for hvert kneb med glødende tænger 2 Risdaler osv.

Taksten er dateret til 12. marts 1698 og findes aftrykt i ”Jyske Samlinger” II. R.4. bind.

I slutningen af det 17. århundrede nående sandflugten helt ind i Thise Sogn med sine kvælende arme. Ude fra klitterne, vest for Åsendrup i Vrensted Sogn, kom sandet flygende, først lagde det sig over Vrensted Mark og ødelagde mange tønder sædeland i dette sogn, og da så grøfter og lavninger vare blevne fyldte op, for sandet videre mod øst. Et tingsvidne af 1673 beretter om skadens størrelse i Thise sogn, og det synes deraf at fremgå, at halvparten af sognets areal var ødelagt af sand. En levning fra denne sandflugt findes endnu øst for Thise by, hvor der efter Røjkjærs angivelse skal træffes sammenføgne bakker af klitsand, som dog for længe siden er overgroede med grønsvær. Vi kunne ikke forlade det 17. århundrede uden med nogle ord at mindes den geniale vendsysselske bonde Peder Dyrskjød, der i sine efterladte optegnelser giver os så mange og værdifulde bidrag til landsdelens historie i ældre tid.

Kan man end ikke tillægge alle hans oplysninger karakter af at være fuldt pålidelige i enhver henseende, så må det dog indrømmes, at han sad inde med en rent ud forbavsende rigdom og Kundskaber på forskellige områder.

Han var født den 10. april 1630 i Ågård i Ørum sogn, Jerslev Herred, hvor faderen den kendte Laras Dyrskjød boede. I sin ungdom nød han en god undervisning, og 1645 kom han på skrivestuen i Aalborg, hos rådmand Rasmus Jensen Holst, swr var slotsskriver. Da Holst 2 år efter døde. Kom Peder Dyrskjød til borgmester Find Nielsen Trelund i København.

Her fik han en benskade, som han ikke kunne få lægt igen, og han blev så svagelig, at han måtte forlade sin plads, og i foråret 1648 tog han atter hjem til Jylland. Bødlen i Aalborg, Mester Bendisk, kurerede ham, og han kom i tjeneste hos fru Ide Gøye på Vrejlev Kloster (efter Jens Juel til Lindebjerg) som håndskriver. 1650 fik han, så vel som de andre på gården, sprinkelsot (tyfus), og da han kom sig for den sygdom, var han blevet tunghør, hvorfor han tog sin afsked fra fru Gøye. Senere blev det dog bedre med hørelsen, og 1652 blev han underskriver hos fogden på Åstrup, hvor han forblev en snes år. Senere købte han Bidstrup ved Hjørring, m, måtte han atter sælge den, og han købte nu gården Knier i Jerslev sogn. Denne er i indeværende århundrede blevet nedlagt og udflyttet i tre små steder, der kaldtes Bolten. 1701 afstod han sin gård til sine sønner, Lars i Huult i Jerslev sogn. Han havde flere børn, bl.a. en søn, Steen der kort før faderens død druknede ved at køre over en Å. (Ryå)

Mest kendt er hans brevveksling med biskop Bircherod i Aalborg, hvoraf Nyerup, Niels Hancke og flere har gjort uddrag, som på forskellige steder er bragt til offentlighedens kundskab, men Peder

Dyrskjøt efterlod sig desuden mange håndskrifter, indeholdende Genealogi, historie m.m., hvoraf en del nu findes i Kongelige Bibliotek.

Han var et særsyn for sin tid, og han står endnu for vor tid som et lysende eksempel på, hvor vidt man – i henseende til kundskab – kan bringe det ved flid og udholdenhed, skønt forholdene på mange måder træder hindrende i vejen.

Carl Klitgaard, 6.12.1868-1.7.1957, historiker. Carl Klitgaard blev 1885 ansat i postvæsenet, blev 1893 postekspedient ved provinskontorerne, 1897 ved de bevægelige postkontorer. 1917 blev han postmester i Vrå, 1921 i Brønderslev og 1929(-38) i Hjørring. – Allerede 1888 blev Carl Klitgaard medarbejder ved Jyllandsposten, Vendsyssel Tidende og flere andre jyske aviser, og 1897 debuterede han som historiker med *Efterretninger om Skude- og Strandhandelen paa Vestkysten af Vendsyssel* (Saml. til jydsk Hist. og Topografie, 3. rk. 1). Dette arbejde der vakte fortjent opmærksomhed blev indledningen til et overordentlig omfattende historisk forfatterskab der væsentligst koncentrerede sig om nordjysk lokalhistorie og personalhistorie med tyngdepunktet i tidsrummet fra ca. 1500 til begyndelsen af 1800-tallet.

I de følgende år udsendte Carl Klitgaard *Slægtens Saga*, 1898, en stambog for slægten Brix fra Nørbjerggård, *Blade af Vendsyssels Historie*, 1900 og *Hvetbo Herred I-II*, 1906–07 der fortsætter traditionen fra Oluf Niensens herredsbeskrivelser, men på et i henseende til kildeudnyttelse og almen indtrængen i fortiden højere niveau. Senere fulgte *De kejserlige Tropper i Vendsyssel og Thy 1627–29*. 1911, det udmærkede bidrag til købstadshistorien i *Aalborg Handelsstands Historie*. 1913, og Carl Klitgaards hovedværk indenfor personalhistorien *Kjærulfske Studier*, 1914–18 der giver en grundig og omhyggelig redegørelse for de mange slægter der har antaget slægtsnavnet Kjærulf.

Købstadshistorien dyrkede Carl Klitgaard i *Nibe Bys Historie*. 1917, *Hjørring Bys Historie I-II*, 1924–25, *Skagen Bys Historie*, 1928 og i *Vester Brønderslev Sogns og Brønderslev Købstads Historie*, 1942, mens han de seneste år beskæftigede sig med vendsysselsk sognehistorie hvor der udsendtes *Vrensted Sogn*, 1955 og *Serreslev Sogn*, 1957 hvor tyngdepunktet dog nok i for høj grad ligger på de ældre århundreder.

Nordjysk personalhistorie behandlede Carl Klitgaard i *Herredsfogeder og Tingskrivere i Vendsyssel*, 1937 og *Optegnelser om Vendsysselske Præstefamilier før Aar 1700*. 1945 samt et kulturhistorisk emne i *Vendsysselske Veje*, 1936. I Personalhistorisk Tidsskrift og i jyske lokalhistoriske årbøger har Carl Klitgaard publiceret en lang række større og mindre bidrag, dækkende alle sider af kulturhistorien. *Vendsysselske Selvejerbønder før og efter "Klemensfejden"* (Historisk Tidsskrift 10. rk., IV, 1937) gav bidrag til den politiske historie på baggrund af lokale studier. Hertil kom et stort antal avisartikler om historiske emner, og selv om man undtager disse, så nåede K. at publicere mere end 500 bøger og artikler.

Carl Klitgaard var autodidakt og de første arbejder kan være lidt famlende, men han nåede snart at placere sig som en af vore førende lokalhistorikere med stort kendskab til kildematerialet – ikke mindst har han været en pioner med hensyn til at udnytte 1600-tallets tingbogsmateriale – grundighed i arbejdsprocessen og nøgternhed i bedømmelsen af fortiden. Carl Klitgaard var ingen stor stilist, de fleste af hans arbejder er tungt læselige, men de vil til stadighed være kildekrifter for andre historikere. Carl Klitgaard opnåede et kendskab til nordjysk lokalhistorie, især i de af ham foretrukne tidsrum, som ingen anden, og den store viden om fortiden han efterhånden erhvervede sig og udnyttede, øger yderligere værdien af hans bidrag. Carl Klitgaards forfatterskab der fortsattes i hans høje alderdom er en imponerende indsats, når man tager i betragtning at han til stadighed boede fjernt fra de arkiver på hvis indhold han fortrinsvis byggede sin forskning.

Carl Klitgaard indtog en fremskudt position i det lokalhistoriske foreningsarbejde. 1912 var han medstifter af Historisk samfund for Aalborg amt og 1912–15 redigerede han dettes årbog. 1915 tog han initiativet til oprettelsen af Historisk samfund for Hjørring amt og var den egentlige leder af dette frem til sin død, 1915–50 som redaktør af *Vendsysselske Aarbøger*, og 1919 til 1957 yderligere som formand. Carl Klitgaard var medlem af bestyrelsen af Samfundet for dansk genealogi og personalhistorie 1921–49 og af Jysk selskab for historie 1922–43 hvor han deltog i

redaktionen af Jyske Samlinger. Det var karakteristisk for den position Carl Klitgaard indtog, at han udnævntes til æresmedlem af de to ovennævnte selskaber ved sin udtræden af bestyrelsen, ligesom hans indsats 1930 belønnes med den Hielmstjerne-Rosencroneske prisedalje.

Familie

Carl Klitgaard blev født i Blokhus, Hjørring amt, død i Hjørring, urne på Hune kgd. Forældre: købmand Niels Bondrop Klitgaard (1841–1922) og Jensine Christiane Katrine Jensen (1846–1919). Gift 7.9.1895 i Øster Brønderslev med Anne Marie Terkildsen, født 9.6.1874 på Kraghede ved Brønderslev, død 21.8.1961 i Hjørring, d. af gårdejer Niels Terkildsen (1835–1908) og Toveline Johansen (1837–1923). – Sønneson af [Carl Klitgaard](#) (1802–77).

Udnævnelser

R. 1929. DM. 1936.

Ikonografi

Tegn. af Lars Nielsen, 1935. Foto.

Bibliografi

Bibliografi i Vendsysselske årbøger, 1950 409–50. – C. K.: Erindr, i Vendsysselske årbøger, 1964 1–95. – C. Klitgaard: Slægtens saga, 1898 52. Sv. Aakjær i Årbog for det da. post- og telegrafvæsen 1931, 1930 364–68. V. Steener sst. 1935, 1934 372–75. P. Christensen i Vendsysselske årbøger, 1957 III-X. Sv. Aakjær i Jyske saml. ny r. IV, s.å. 70–73. Alb. Fabritius i Pers. hist. t. 13. r. V, s.å. 185f. For jysk og for da. hist., red. Vagn Dybdahl, 1966 66f 84 86 109f. – Papirer i Rigsark. Levnedberetning i ordenskapitlet.

Claus Bjørn: Carl Klitgaard i Dansk Biografisk Leksikon, 3. udg., Gyldendal 1979-84. Hentet 12. januar 2018 fra <http://denstoredanske.dk/index.php?sideId=292665>

Referér til denne tekst ved at skrive: